

عوامل اقتصادی - اجتماعی مرتبط با مسئولیت‌پذیری جوانان شاهد و ایثارگر استان کرمانشاه

محسن صفاریان، مربی، گروه جامعه‌شناسی دانشگاه پیام‌نور، ایران

علی مرادی، استادیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد اسلام آبادغرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام آبادغرب، ایران*

چکیده

پیروی از قواعد اجتماعی و تطابق با انتظارات نقش اجتماعی برای سازگاری اجتماعی چه در گروه‌های همسالان و چه در خانواده مهم است و نبود چنین مهارت‌هایی می‌تواند تأثیر زیادی بر افراد بگذارد. هدف اصلی این مطالعه، تبیین و پیش‌بینی عوامل اقتصادی^۱ اجتماعی مرتبط با مسئولیت‌پذیری جوانان شاهد و ایثارگر شهر کرمانشاه است. جامعه آماری جوانان ۱۴-۲۹ سال شهر کرمانشاه هستند که از آن‌ها ۵۰۰ نفر به عنوان نمونه به طور تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه ساختار یافته است. برخی از گویه‌های آن از قبل موجود بود و برای بقیه متغیرها هم توسط پژوهشگران ساخته شد و با استفاده از روایی و پایایی، بازش بودن آن‌ها به دست آمد. از روش‌های آماری آلفای کرونباخ برای پایایی ابزار سنجش، ضریب همبستگی پیرسون برای آزمون فرضیات، تحلیل واریانس برای آزمون مقایسه میانگین‌ها و رگرسیون و تحلیل مسیر برای سنجش مدل پژوهش استفاده شد. بر اساس یافته‌های پژوهش رابطه معناداری بین متغیرها، سن ($r=0/19$)، سبک فرزندپروری استبدادی ($r=-0/259$)، سبک فرزندپروری سهل‌گیر ($r=-0/180$)، عزت نفس ($r=0/207$)، تقید دینی ($r=0/464$) و سرمایه اجتماعی ($r=0/344$) با مسئولیت‌پذیری جوانان وجود دارد. نتایج رگرسیون نشان می‌دهد که متغیر وابسته مستقیماً تحت تأثیر متغیرهای سرمایه اجتماعی ($Beta=0/45$)، تقید مذهبی ($Beta=0/23$)، عزت نفس ($Beta=0/19$)، هویت اجتماعی ($Beta=0/19$) سبک فرزندپروری ($Beta=-0/18$) و عضویت افراد در نهادها ($Beta=0/14$) قرار گرفته است و در مجموع این ۶ متغیر توانستند ۳۵ درصد از تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی کنند.

کلیدواژه‌ها: مسئولیت‌پذیری، عزت نفس، سرمایه اجتماعی، سبک فرزندپروری.

مقدمه و بیان مسأله

مسئولیت‌پذیری شامل توسعه مهارت‌های اجتماعی جوانان است که آن‌ها را قادر می‌سازد تا در جامعه بزرگ‌تر و اجتماع سیاسی، اعضای مسئولیت‌پذیر و فعال باشند (Berman, 1997: 18). تعاریف متعددی از مسئولیت‌پذیری ارائه شده است، و نازل مسئولیت‌پذیری را مراعات و احترام به حقوق دیگران، رقابت میان فردی و توسعه اخلاقی می‌داند و آن را مستقیماً به یادگیری مرتبط دانسته است (Wentzel, 1991: 2). بنا به تعریف چیبات مسئولیت‌پذیری در نتیجه فرایند یادگیری توسعه پیدا می‌کند که این فرایند از طریق افرادی است که با هوشیاری خود می‌توانند محیط را به شیوه‌ای که ارزش‌های اجتماعی آن‌ها را منعکس می‌کند، تغییر دهند (Chebat, 1986: 560). سبحانی‌نژاد نیز رفتار مسؤولانه اجتماعی را در نتیجه «نگرش» جامع شکل یافته در فرد می‌داند، نوعی احساس تعهد و پایبندی به سایرین، تبعیت از قواعد و معیارهای اجتماعی و درک قواعد گروهی که در ذهن فرد شکل گرفته و بر رفتارهای او اثر می‌گذارد (سبحانی‌نژاد، ۱۳۷۹: ۱۶). کاستکا و بالزارووا مسئولیت‌پذیری را تعهد مداوم برای رفتار به شیوه اخلاقی و با بهبود کیفیت زندگی افراد و خانواده‌هایشان به‌علاوه بهبود اجتماع و جامعه در مقیاس وسیع‌تر می‌دانند (Castka & Balzarova, 2007: 276).

توانایی جوانان برای تشخیص و تعریف مسئولیت‌پذیری در تعیین این‌که آن‌ها چه کسانی هستند، جایی که در جهان اجتماعی قرار می‌گیرند و اطمینان داشتن آن‌ها از احساس عاملیت مهم است. جنبه مهم فراگیری مسئولیت‌پذیری، مرتبط با حساس جوان از عاملیت و کنترل است؛ یعنی درجه‌ای که آن‌ها خودشان را برای موفقیت‌ها و شکست‌های فردی‌شان مسؤول احساس می‌کنند. جوانان مسئولیت‌پذیری و مهارت‌های اجتماعی را از طریق کنش متقابل با افراد فامیل، همسالان، مربیان و اجتماعات فرا می‌گیرند (Berman, 1997: 45).

ایران کشوری است با جمعیت جوان. نه تنها در سطح منطقه بلکه در سطح جهان. به طوری که با رشد جمعیت بالایی

که طی سال‌های اخیر داشته است سهم جمعیت جوان ۲۴- ۱۵ ساله از ۱۵/۴۲٪ در سال ۱۳۳۵ به ۲۰/۵۵٪ در سال ۱۳۷۵ و ۲۴/۱٪ در سال ۱۳۸۰ رسیده است (فتحی‌آذر، ۱۳۸۳: ۴). جوانان سازندگان فردای جامعه هستند و تأثیر مسائل بحرانی جامعه می‌تواند سازندگی جامعه در عرصه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را تحت تأثیر قرار دهد و روند پیشرفت و سلامت جامعه را با مخاطره روبرو کند. با توجه به اهمیت و نقش جمعیت جوان در پژوهش‌های جامعه‌شناختی و روان‌شناختی و افزایش چشمگیر جمعیت جوان در دهه‌های اخیر و اهمیت آن در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها، بررسی عوامل اجتماعی- اقتصادی مرتبط با مسئولیت‌پذیری جوانان ضروری به نظر می‌رسد که به توانایی‌های اجتماعی، انگیزه تحصیلی و پیشرفت و پیگیری اهداف توجه به بحث‌های اخلاقی و اجتماعی، تأکید بر نظم شخصی، داشتن احساس صداقت و اطمینان نسبت به جهان به‌طورکلی، نگرانی برای رفاه دیگران، احساس وظیفه برای کمک به دیگران، تعهد به اجتماع و ... منجر می‌شود.

استان کرمانشاه به علت قرار گرفتن در محل انشعاب راه‌های اصلی اسلام آباد-خرم‌آباد و اسلام‌آباد-ایلام از بزرگراه کربلا و فاصله مناسب با مناطق مرزی استان داشته است، متحمل هزینه‌های اقتصادی، اجتماعی و روانی زیادی ناشی از جنگ تحمیلی شده و شهدای زیادی را فدای اسلام و انقلاب کرده است. این که امروزه در میان فرزندان شاهد و ایثارگر، زندگی و اندیشه شهدا تا چه اندازه الگو است، سؤالی است که نیاز به تحلیل و بررسی دارد. به نظر می‌رسد پژوهش و بررسی در این راستا حائز اهمیت است. بر همین اساس پژوهش حاضر به بررسی علل مرتبط مسئولیت‌پذیری جوانان شاهد و ایثارگر در استان کرمانشاه می‌پردازد. هدف کلی پژوهش شناسایی عوامل اقتصادی- اجتماعی مرتبط با مسئولیت‌پذیری جوانان شاهد و ایثارگر در استان کرمانشاه است. اهداف جزئی در پژوهش پاسخ به سؤالات زیر است:

میزان مسئولیت‌پذیری جوانان تا چه اندازه است؟

آیا عوامل اجتماعی (میزان رابطه جوانان با همسالان،

رابطه دوستانه‌ای با یکدیگر دارند و در فعالیت‌های مشترکی با هم همکاری دارند (سامانی و فولاد چنگ، ۱۳۸۵: ۷۱). این متغیر شامل ۴ گویه است و در قالب طیف لیکرت سنجیده می‌شود.

۶- سبک فرزندپروری خانواده: منظور از سبک فرزندپروری در روان‌شناسی اجتماعی، «فرایندی است که به‌وسیله آن خانواده‌ها می‌آموزد که از طریق فراگرفتن رفتارهای اجتماعی که مورد تأیید گروه است و همچنین علایق شخصی، فرزندان خود را پرورش دهند» (گولد و کولب، ۱۳۷۶: ۲۹). این متغیر به‌وسیله ۱۵ گویه و با طیف لیکرت سنجیده شده است و نمره‌ای که فرد کسب می‌کند بیانگر سبک فرزندپروری خانواده‌ها است.

۷- هویت اجتماعی: هویت ملی در این پژوهش به وفاق اجتماعی مربوط می‌شود و بیانگر توافق جمعی جوانان بر مجموعه‌ای از اصول و قواعد اجتماعی در یک میدان تعاملی اجتماعی است که خود موجد انرژی عاطفی است. این متغیر با استفاده از گویه‌هایی که برگرفته از پرسشنامه سنجش‌ها و نگرش‌های ایرانیان (چلبی، ۱۳۸۰) است، این متغیر به‌وسیله ۸ گویه بر اساس سؤالاتی در مقیاس طیف لیکرت سنجیده شده است.

مروری بر پیشینه پژوهش

سازمان ملی جوانان در پیمایشی که با عنوان «نگاه جوانان به عرصه‌های زندگی» در سال ۱۳۷۵ انجام داده است، شش محور را بررسی می‌کند: روابط و مناسبات انسانی، ورزش و تربیت بدنی، تدبیر و سیاست، تلاش و سازندگی، تعلیم و تربیت و تعاون و تعهد اجتماعی (سازمان ملی جوانان، ۱۳۷۶).

مرادی و جلائیان (۱۳۸۶) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی ارتباط بین مسئولیت اجتماعی و امنیت اجتماعی: مورد مطالعه شهر مشهد»، به این نتیجه رسیده‌اند که بین مسئولیت اجتماعی ($r=0/64$)، تعهد اجتماعی ($r=0/52$)، اعتماد اجتماعی ($r=0/72$) و تحصیلات جوانان ($r=0/34$) با امنیت اجتماعی ارتباط معناداری وجود دارد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که هرچه مسئولیت‌پذیری جوانان بیشتر است زمینه

نگرش‌های مذهبی و میزان سرمایه اجتماعی) بر مسئولیت‌پذیری جوانان تأثیر دارد؟
 آیا متغیرهای روانی (سبک و شیوه فرزندپروری و میزان عزت‌نفس) بر میزان مسئولیت‌پذیری تأثیر دارد؟
 آیا متغیرهای جمعیت‌شناختی (سن، جنس، درآمد، منزلت شغلی، وضعیت تأهل) بر میزان مسئولیت‌پذیری جوانان تأثیر دارد؟

تعریف مفاهیم و متغیرها

۱- میزان مسئولیت‌پذیری: متغیر وابسته در این پژوهش «میزان مسئولیت‌پذیری» است. فورد (1985) در این پژوهش میزان مسئولیت‌پذیری نمره‌ای است که آزمودنی در مقیاس میزان مسئولیت‌پذیری کسب می‌کند. میزان مسئولیت‌پذیری با استفاده از ۱۹ گویه بر مبنای طیف لیکرت سنجیده می‌شود.

۲- تقید دینی: عبارت از اعتقاد به قوای لاهوتی و ماوراء طبیعی و رعایت یک سلسله مراتب اخلاقی در زمینه ارتباط با خود، سایر بندگان و خدا و انجام مناسک عبادی برای تقریب خالق و جلب رضایت او به منظور تعالی روح است (کتابی و همکاران، ۱۳۸۳: ۱۷۲). این متغیر توسط ۹ گویه بر اساس طیف لیکرت سنجیده می‌شود.

۳- سرمایه اجتماعی: سرمایه اجتماعی، جمع منابع واقعی یا بالقوه‌ای است که حاصل شبکه‌های بادوام کمابیش نهادینه شده، آشنایی و شناخت متقابل، یا به عبارتی عضویت در یک گروه است (رویایی و کاوسی، ۱۳۸۷: ۱۶). در این پژوهش سرمایه اجتماعی در ۳ بعد اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و تعلق اجتماعی سنجیده می‌شود. سرمایه اجتماعی با ۲۷ گویه بر اساس طیف ۵ درجه‌ای لیکرت سنجش گردید.

۴- عزت‌نفس: منظور از عزت‌نفس ارزشیابی کلی فرد از خود است. این اصطلاح همچنین بیانگر خود و خودانگاره نیز هست (سامانی و فولاد چنگ، ۱۳۸۵: ۴۳). برای سنجش عزت‌نفس از ۸ گویه استفاده شده است.

۵- میزان تأثیرپذیری از همسالان: منظور از گروه همسالان تعداد محدودی از افراد هم سن و سال هستند که

رشد و شکوفایی جامعه در نتیجه فراهم شدن امنیت اجتماعی بیشتر می‌شود (مرادی و جلائیان، ۱۳۸۶).

کرافت و همکاران پژوهشی با عنوان «اخلاق و مسئولیت اجتماعی بر اثر بخشی سازمانی: پیمایش بازاریاب‌ها» انجام دادند. نتایج تا حدی مشخص می‌کند که رابطه مثبتی بین ارزش‌های اخلاقی جمعی بازاریاب‌ها و ادراک آن‌ها راجع به اهمیت اخلاق و مسئولیت وجود دارد (Kraft & et al., 1994:49-56).

کول و همکاران در پژوهشی به بررسی معانی مشارکت سیاسی در میان زنان سیاه و سفید، هویت سیاسی و مسئولیت اجتماعی پرداخته‌اند. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که زنان سفید به طور معناداری بیشتر از زنان سیاه در جنبش‌های زنان شرکت می‌کنند و زنان سیاه مشارکت بیشتری در جنبش‌های حقوق شهری نسبت به زنان سفید دارند و مشارکت زنان سیاه در جنبش‌ها تأثیر بیشتری بر زندگی‌شان دارد (Cole & et al., 1996: 130-140).

مروری بر مباحث نظری

در نظریه یادگیری اجتماعی، یادگیری به فرایند ایجاد تغییر در رفتار آشکار فرد گفته می‌شود که شامل ادراک امور، سازمان دادن اطلاعات، تجزیه و تحلیل اطلاعات، کسب دانش، درک معنی و ایجاد انتظارات می‌شود که مستقیماً قابل مشاهده نیستند. واضح این نظریه بندورا است. نظر باندورا این است که یادگیری می‌تواند از طریق مشاهده یا سرمشق رخ دهد و نه صرفاً به وسیله تقویت مستقیم. بندورا اهمیت تقویت مستقیم را به عنوان راهی برای تأثیر گذاشتن بر رفتار انکار نمی‌کند، اما با این موضوع که رفتار تنها از طریق تقویت مستقیم آموخته شود یا تغییر کند، به چالش برخاسته است. اشخاصی که از هنجارهای فرهنگی منحرف می‌شوند، رفتارشان را به همان شیوه از افراد دیگر یاد گرفته‌اند. تفاوت بین آن‌ها در این است که اشخاص منحرف از الگوهای متفاوتی پیروی کرده‌اند که باقی جامعه آن‌ها را ناخوشایند می‌دانند (Bandura, 1977: 26).

تأکید اصلی نظریه کنش متقابل بر رابطه متقابل فرد و جامعه است. علاوه بر این کنش متقابل گرایان نمادین بر معانی و گرایش‌ها تأکید خاصی داشته‌اند و مفاهیمی چون شخصیت و خود، مرکز ثقل این نظریه به شمار می‌رود. اجتماعی شدن فرایندی است که ما از طریق آن نمادها و باورها و ارزش‌های فرهنگی خود را کسب می‌کنیم (گیدنز، ۱۳۸۱: ۱۴۶).

استرایکر نیز در قالب رهیافت اثباتی، تعهد و مسئولیت اجتماعی را راهی برای مفهوم سازی بین خود و ساختار اجتماعی می‌بیند. تعهد تعیین کننده درجه ارتباط فرد با دیگران است که وابسته به صورت‌های خاصی از هویت افراد حاضر در صحنه است. هر چه قدر این وابستگی بیشتر باشد، شخص به هویت خاصی بیشتر متعهد می‌شود و دارای سلسله مراتب بالاتری در هویت می‌شود. هویت وقتی بر اساس تعاریف اجتماعی و نگاه دیگران تعریف می‌شود، به ناچار رفتار هم باید هماهنگ با آن تعاریف و دیدگاه‌ها است. درجه تعهد یک هویت بستگی به عواملی از قبیل: ۱- مثبت ارزیابی شدن هویت توسط دیگران و تعاریف فرهنگی؛ ۲- هم‌نواپی انتظارات فراوانی که به یک هویت وابسته‌اند؛ ۳- گستردگی شبکه روابط افراد و ۴- تعداد افراد حاضر در شبکه دارد (Turner, 2003:370-371).

هومنز (1974) اصل تعهد نجیبانه را برای مسئولیت اجتماعی بیان می‌کند و بر این باور است آن‌هایی که بیشتر در پی کسب بزرگی و سخاوت هستند، بیشتر در معرض انتظار بخشش و همچنین مسؤول در خیر عمومی برای جامعه هستند (مرادی، ۱۳۹۱: ۷۴). در نظریه هومنز احساس مسئولیت و یا تعهد اجتماعی در چارچوب منافع و نوعی مبادله تحلیل می‌شوند. هومنز در روابط اجتماعی بر اخلاق نیز تأکید دارد زیرا معتقد است که مبادله اجتماعی بر منفعت شخصی و ترکیبی از نیازهای اقتصادی و روانی استوار است.

زیمل بیشتر توجه خود را به روابط اجتماعی پایدار مانند احترام، حق‌شناسی یا وفاداری اختصاص داده است. بدون

تعهدات متقابل، به خاطر وظیفه در مقابل انجام تکالیف اجتماعی یا به دلایل دیگر رفتار می‌کنند. سطح رشد اخلاقی می‌تواند نشانگر انواع توجیحات خود - تبرئه سازی باشد (Ormrod, 1999: 56-59).

در چارچوب دیدگاه یادگیری اجتماعی، انتظار اثربخشی و پیامد از هم تمیز داده می‌شوند. در این جا انتظار تأثیر و اثربخشی به‌عنوان برآورد شخص از نتایج پیامدهای مشخص رفتار تعریف می‌شود. انتظار تأثیر و اثربخشی دال بر این باور است که اگر مردم به رفتاری بپردازند، آن رفتار پیامدهای ویژه‌ای دارد. انتظارات پیامد و اثربخشی متمایز هستند. چرا که فرد می‌تواند معتقد باشد که یک دوره عمل خاص موجب پیامدهای مشخص می‌گردد اما در باب نحوه انجام آن کنش‌ها مردد باشد. شدت اطمینان مردم به اثربخشی خود معین می‌کند که آن‌ها به آزمایش حتی کنار آمدن با موقعیت‌های مشکل خواهند پرداخت یا نه. مردم می‌ترسند و از موقعیت‌های تهدیدکننده‌ای که معتقدند توان کنار آمدن با آن را ندارند، اجتناب می‌ورزند درحالی‌که وقتی خود را در کنار آمدن موفق با موقعیت‌هایی توانا می‌بینند که در حالت دیگر مرعوب‌کننده است، قاطعانه عمل می‌کنند (باندورا، ۱۳۷۲: ۹۱-۹۶).

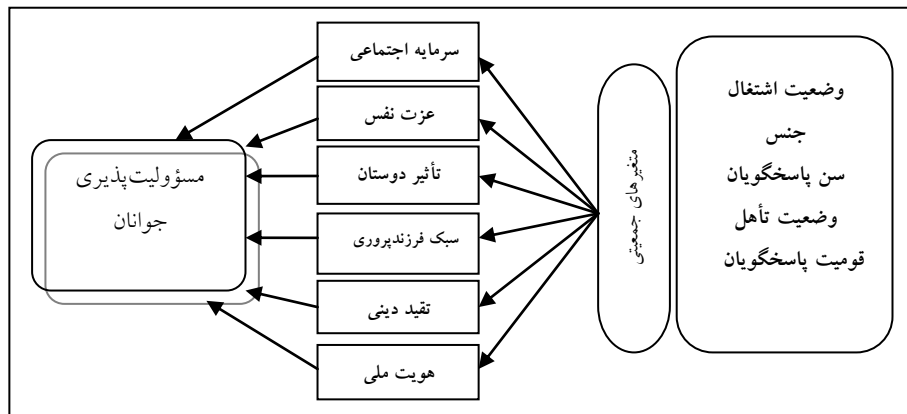
همان‌طور که بیان شد بر اساس نظریه یادگیری اجتماعی، فرد با مشاهده مدلی از رفتار مطلوب برای خلق رفتار جدید، ایده و انگیزشی پیدا می‌کند. در نظریه یادگیری اجتماعی بر نقش عوامل جامعه‌پذیری از جمله خانواده، گروه همسالان، رسانه‌های جمعی و دین تأکید بسیاری می‌شود. همچنین در کنار این عوامل، عوامل محیطی نیز بر رفتار انسان تأثیر می‌گذارند. باندورا تأکید می‌کند که ویژگی‌هایی از خود یادگیرنده نیز موجب توجه و یادگیری می‌شود که از جمله این عوامل می‌توان استعداد و آمادگی ادراکی و شناختی را نام برد. با استفاده از چارچوب نظری، فرضیه‌های اساسی پژوهش، متغیرها و روابط میان آن‌ها را مشخص می‌کنیم. نمودار زیر روابط بین متغیرهای این پژوهش را در قالب مدل تجربی پژوهش نشان می‌دهد.

آن‌ها جامعه به سادگی نمی‌تواند وجود داشته باشد. عناصری که آن را زنده نگه می‌دارند، مانند منافع شخصی اعضا، عقیده به زورگویی، آرمان‌گرایی، وظیفه‌شناسی، عشق، اگر توسط وفاداری تکمیل نگردد، نمی‌توانند جامعه را از تجزیه شدن نجات دهند. وفاداری اشاره به احساس مسئولیت «حفظ رابطه با دیگری» است (عظیمی هاشمی، ۱۳۸۰: ۶۳). بنا به تعبیر زیمل، مسئولیت اجتماعی، نوع دوستی و بشر دوستی نوعی وظیفه مدنی است که به رفاه دیگران در جامعه کمک می‌کند. بر عکس فرایند تفکیک نیروها به ظهور تقسیم شدن‌های ناگهانی در مسئولیت‌های فردی منجر می‌شود. بنابراین هر اندازه فرد خود را در خدمت گروه و علایق و منافع گروه قرار دهد، بیشتر احساس مسئولیت می‌کند (مرادی، ۱۳۹۱: ۷۷).

چارچوب نظری پژوهش

طبق نظریه یادگیری اجتماعی، رفتار از طریق پردازش محوری اطلاعات مربوط به پاسخ، به‌طور نمادین و پیش از آن‌که اجرا شود، یاد گرفته می‌شود (Bandura, 1977: 26). مردم آن‌چه را که موجب رضامندی شخصی است ابراز کرده و آن‌چه را که شخصاً تأیید نمی‌کنند، طرد می‌نمایند (Ibid, 56-59). اطلاع از این‌که یک رفتار مشخص مدل پیامدهای ارزشمند و مؤثر به دنبال دارد یا به تنبیه مؤثر منجر می‌شود، می‌تواند موجب افزایش توجه مشاهده‌گر به کنش‌های مدل و در نتیجه افزایش یادگیری مشاهده‌ای گردد. در این نظریه تقویت بیشتر به عنوان امری تسهیل‌گر در نظر گرفته می‌شود تا یک شرط لازم، زیرا که عواملی جز پیامدهای پاسخ می‌توانند بر آن‌چه مورد توجه مردم قرار می‌گیرد اثر بگذارند (Ormrod, 1999:55).

نظریه یادگیری اجتماعی با داوری اخلاقی به مثابه یک تصمیم اجتماعی برخورد می‌کند که بر اساس عوامل متعددی که در خدمت تخفیف یا توجیه نادرستی رفتار است، استوار است: از جمله خصوصیت خطاکار، ماهیت عمل، پیامدهای کوتاه مدت و بلند مدت، موقعیتی که عمل در آن رخ می‌دهد، شرایط انگیزشی، ندامت فرد خاطی، تعداد و نوع کسانی که قربانی می‌شوند و مجموعه شرایط تبرئه ساز. مردم به خاطر

نمودار ۱- مدل تجربی پژوهش

مهم‌ترین فرضیات استفاده شده در پژوهش عبارتند از:

- ۱- سبک فرزندپروری خانواده بر میزان مسئولیت‌پذیری جوانان تأثیر دارد.
- ۲- میزان تأثیرپذیری از همسالان بر میزان مسئولیت‌پذیری آن‌ها تأثیر دارد.
- ۳- سرمایه اجتماعی جوانان بر میزان مسئولیت‌پذیری آن‌ها تأثیر دارد.
- ۴- تقید دینی جوانان بر میزان مسئولیت‌پذیری آن‌ها تأثیر دارد.
- ۵- هویت ملی جوانان بر میزان مسئولیت‌پذیری آن‌ها تأثیر دارد.
- ۶- عزت نفس جوانان بر میزان مسئولیت‌پذیری آن‌ها تأثیر دارد.
- ۷- متغیرهای جمعیتی (سن، جنس، وضعیت تأهل، قومیت، وضعیت شغلی، عضویت) بر میزان مسئولیت‌پذیری جوانان از طریق سرمایه اجتماعی، تقید دینی، عزت نفس، هویت ملی و تأثیرپذیری از دوستان تأثیر دارند.

روش پژوهش

روش پژوهش: از نظر روش، در این پژوهش از روش توصیفی تحلیلی یا همبستگی از نوع پیمایشی استفاده می‌شود. دلیل انتخاب این روش این است که در روش توصیفی،

پژوهشگر به توصیف منظم و نظام‌دار وضعیت فعلی و آنچه هست، می‌پردازد و از طرفی هم ارتباط بین متغیرها را بررسی می‌نماید، لذا پیمایشی است.

ابزار گردآوری داده‌ها: جمع‌آوری اطلاعات از طریق ابزار پرسشنامه انجام گرفت، به دلیل این‌که پرسشنامه بهتر می‌تواند معرف‌های درجه آخر هر یک از مفاهیم و متغیرها را بسنجد، تا بدین وسیله گفتارهای نظری و خود آن نظریه را به صورت تجربی بررسی کند. برخی از گویه‌های پرسشنامه از قبل منابع مستند استخراج گردید (علیخواه، ۱۳۸۹: ۶۱۶ و ۶۴۶) و برای برخی متغیرها ابزار محقق ساخته بود و با استفاده از روایی و پایایی، برازش بودن آن‌ها به دست آمد. سؤالاتی که در این مقاله برای سنجش و اندازه‌گیری متغیرها استفاده شده است، برگرفته از پژوهش‌های داخل و خارج از کشور است. از آن‌جا که پایایی گویه‌های مورد استفاده برای سنجش متغیرها قبلاً به دست آمده بود و از پایایی قابل قبولی برخوردار بودند، لذا در این مطالعه پیش‌آزمون برای پایایی سؤالات انجام نشد و صرفاً پس از تکمیل کل پرسش‌ها توسط پاسخگویان، آلفای کرونباخ انجام گرفت.

روایی و پایایی ابزار پژوهش: در پژوهش حاضر برای به دست آوردن روایی از روایی صوری^۱ و برای به دست آوردن پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شده است.

^۱ Face Validity

جدول ۱- میزان آلفای کرونباخ گویه‌های هر طیف

طیف‌ها	مسؤولیت پذیری	سرمایه اجتماعی	تقید دینی	عزت نفس	تأثیر دوستان	فرزند پروری
تعداد گویه	۱۹	۳۵	۹	۸	۴	۱۵
ضریب آلفا	۰/۸۵	۰/۸۴	۰/۷۵	۰/۷۸	۰/۸۰	۰/۸۵

فرزند شهید، ۶۶ نفر برادر و خواهر شهید، ۶ نفر آزاده و ۸۰ نفر همسر و فرزند آزاده و ۴ نفر جانباز، ۲۱۸ نفر همسر و فرزند جانباز بوده‌اند، به عبارتی می‌توان گفت: ۲۵/۲ درصد از کل پاسخگویان همسر و فرزند شهید، ۱۳/۲ درصد برادر و خواهر شهید، ۱/۲ درصد آزاده، ۱۶ درصد همسر و فرزند آزاده ۰/۸ درصد جانباز و ۴۳/۶ درصد آن‌ها همسر و فرزند جانباز هستند. می‌توان گفت بیشترین تعداد پاسخگویان همسر و فرزند جانباز هستند.

میانگین تأثیرگذاری دوستان برابر ۱۲/۲۶ است و این در مقایسه با میانگین مورد انتظار^۱ ۱۲ درصد بالاتر است. میانگین میزان عزت نفس در میان پاسخگویان برابر ۲۵/۰۴ است که نشان‌دهنده این مطلب است که متوسط عزت نفس در میان پاسخگویان برابر ۱۲ است که در مقایسه با میانگین مورد انتظار عزت نفس برای آن‌ها (۲۵/۵) در حد پایین است. میانگین میزان تقید دینی بین پاسخگویان برابر ۳۴/۷ است که این رقم در مقایسه با ۳۰/۵ در حد بالایی است و نشان‌دهنده میزان بالایی از تقید دینی بین پاسخگویان است. میانگین میزان سرمایه اجتماعی برای پاسخگویان برابر با ۸۳/۳۷ است که این مقدار در مقایسه با میانگین مورد انتظار (۸۵) پایین‌تر است. همچنین میانگین میزان هویت اجتماعی را در میان پاسخگویان برابر ۳۰/۳۱ به دست آمده است که این رقم در مقایسه با میانگین مورد انتظار که برابر ۲۴ است، در حد بالایی است. که نشان می‌دهد میزان هویت اجتماعی در میان پاسخگویان در حد بالایی است. در این پژوهش متغیر سبک

جامعه آماری و جمعیت نمونه: جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش جوانان شاهد و ایثارگر استان کرمانشاه هستند. مطابق با سرشماری سال ۱۳۸۵ تعداد آنان بالغ بر ۱۰۰۹۸ نفر در استان کرمانشاه بوده است. با توجه به آمار به دست آمده از مرکز آمار بنیاد شهید و ایثارگران استان کرمانشاه، تعداد کل جامعه آماری ۱۰۰۹۸ نفر هستند که ۵۰۰ نفر از آن‌ها برای مطالعه انتخاب شدند. در این پژوهش از فرمول کوکران برای تعیین حجم نمونه استفاده شده است. بر این اساس حجم نمونه در این پژوهش بر اساس فرمول کوکران برابر با ۳۷۰ نفر است. اما برای بالا رفتن اعتبار و روایی پژوهش ۵۰۰ نفر در نظر گرفته شد.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2} = \frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/05)^2} = 370$$

$$n = \frac{1}{1 + \frac{1}{N} (\frac{t^2 pq}{d^2} - 1)} = \frac{1}{1 + \frac{1}{10098} (\frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/05)^2} - 1)}$$

تجزیه و تحلیل داده‌ها

داده‌های پژوهش، حاصل استخراج پرسشنامه‌هایی است که توسط ۵۰۰ نفر جوان در رده سنی ۱۴-۲۹ سال تکمیل گردیده است و اساس تجزیه و تحلیل یافته پژوهش حاضر قرار گرفته است. پس از پایان گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ها استخراج شد و به کامپیوتر انتقال یافت و سپس با استفاده از بسته نرم‌افزار آماری برای علوم اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

تحلیل توصیفی دموگرافیک: نتایج نشان می‌دهد ۵۱/۲ درصد آن‌ها را زنان و ۴۸/۸ درصد را مردان تشکیل می‌دهند. به عبارتی می‌توان گفت از ۵۰۰ نفر نمونه آماری ۲۵۶ نفر زن و ۲۴۴ نفر آن‌ها مرد بوده‌اند. ۱۲۶ نفر از پاسخگویان همسر و

^۱ میانگین مورد انتظار در این مطالعه بر اساس ضرب تعداد گویه‌ها در عدد ۳ (حد وسط نمره گویه‌ها) به دست می‌آید. به عنوان مثال در مورد تأثیرگذاری دوستان می‌توان تعداد ۴ گویه را در عدد ۳ (نظری ندارم یا بی‌نظر) ضرب نمود و نمره میانگین مورد انتظار که ۱۲ است را به دست آورد.

فرزندپروری در سه بعد سهل گیر، استبدادی و قاطع که هر کدام در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت سنجیده شده‌اند و به صورت سه متغیر فاصله‌ای مذکور بررسی شده است. میانگین بعد سهل گیر برابر با ۱۱/۵۱، بعد استبدادی ۱۳/۸۹ و بعد قاطع ۲۴/۵ است. این ابعاد در مقایسه با میانگین‌های مورد انتظار برای ابعاد فوق به ترتیب سهل گیر ۱۲، استبدادی ۱۵، قاطع ۱۸ است. این نتایج نشان‌دهنده این واقعیت است که میانگین‌های مشاهده شده برای سهل گیر کم‌تر از میانگین‌های مورد انتظار، برای بعد استبدادی میانگین‌های مشاهده شده کم‌تر از مورد انتظار، برای بعد قاطع این میانگین بیشتر از میانگین مورد انتظار است.

تحلیل توصیفی متغیر ملاک: نتایج نشان می‌دهد که میانگین میزان مسؤلیت اجتماعی در میان جوانان برابر با ۷۳/۵ است این وضعیت در مقایسه با میانگین مورد انتظار که ۶۱/۵ بوده است بیشتر و بیانگر نوعی مسؤلیت‌پذیری در میان جامعه مورد مطالعه است. به عبارتی می‌توان گفت که جوانان مورد مطالعه خود را در برابر ارزش‌ها و هنجارهای جامعه مقید و مسؤول دانسته‌اند.

آزمون فرضیه‌ها

جدول ۲ ماتریس همبستگی بین متغیرهای مستقل اصلی و

میزان مسؤلیت‌پذیری را نشان می‌دهد نتایج نشان می‌دهد که بیشتر متغیرهای لحاظ شده در جدول با میزان مسؤلیت‌پذیری جوانان ارتباط معناداری وجود دارد. ضریب به‌دست‌آمده برای دو متغیر میزان عزت‌نفس برابر ۰/۲۰۷ است که در سطح حداقل ۰/۹۵ درصد معنادار است ($\text{Sig.}r=0/004$). ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین هویت اجتماعی جوانان شاهد و ایشارگر و میزان مسؤلیت‌پذیری آن‌ها ارتباط معناداری وجود دارد. به طوری که ضریب به‌دست‌آمده بین دو متغیر فوق برابر ۰/۳۱۴ درصد است. رابطه همبستگی بین سبک فرزندپروری استبدادی با میزان مسؤلیت اجتماعی جوانان معنادار و منفی است، به طوری که مقدار مذکور برابر ۰/۲۵۹- و در سطح حداقل ۹۵ درصد معنادار است ($\text{Sig.}r=0/000$). از طرفی این رابطه برای سبک فرزندپروری سهل گیر نیز به این صوت که دارای رابطه منفی و معکوس است ($r=-0/18$) و ($\text{Sig.}r=0/000$). نتایج نشان می‌دهد که سبک فرزندپروری سهل گیر نیز با میزان مسؤلیت اجتماعی جوانان شاهد و ایشارگر رابطه معکوس دارد به این معنا که با افزایش سبک فرزندپروری سهل گیر نیز با میزان مسؤلیت اجتماعی جوانان شاهد و ایشارگر پایین می‌آید.

جدول ۲- ماتریس همبستگی بین متغیرهای مستقل اصلی و میزان مسؤلیت‌پذیری

نام متغیر	مسؤلیت پذیری	معناداری							
		دوستان	عزت نفس	تقیددینی	هویت	سرمایه	استبدادی	قاطع	سهل گیر
مسؤلیت‌پذیری	۱	۰/۹۰۵	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱
دوستان	-۰/۰۷۷	۱	۰/۶۷	۰/۰۱۲	۰/۴۲	۰/۰۰۲	۰/۰۸	۰/۰۶	۰/۰۴
عزت نفس	۰/۲۰۷	۰/۰۶	۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۵
تقید دینی	۰/۴۶۴	۰/۱۴	۰/۴۲	۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۷	۰/۰۰۹
هویت	۰/۳۱۴	۰/۰۳	۰/۳۱	۰/۴۶	۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۲	۰/۴۱
سرمایه	۰/۳۴۴	۰/۲۹	۰/۳۹	۰/۳۱	۰/۴۵	۱	۰/۰۰۰	۰/۲۲	۰/۰۸
استبدادی	-۰/۲۵۹	۰/۱۰	-۰/۳۳	-۰/۲۴	۰/۳۸	-۰/۳۸	۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
قاطع	۰/۰۶۵	-۰/۱۳	۰/۲۷	۰/۲۸	-۰/۱۸	۰/۰۹	-۰/۲۶	۱	۰/۰۰۰
سهل گیر	-۰/۱۸	۰/۲۳	-۰/۱۹	۰/۲۰	۰/۰۸	۰/۱۰	-۰/۴۱	-۰/۳۰	۱

جدول ۴- آزمون تفاوت میانگین نمره میزان مسؤولیت پذیری برحسب

عضویت افراد در نهادها و تشکلها				
عضویت در نهادها و تشکلها	میانگین	انحراف معیار	آزمون T	معناداری
عضو	۷۹/۳۲	۱۰/۲۵	۶/۴۲	۰/۰۰۰
غیر عضو	۶۷/۴۱	۷/۳۳		

رگرسیون چند متغیره

نتایج حاصل از جدول ۵ نشان می دهد که ۶ متغیر میزان سرمایه اجتماعی، میزان عزت نفس، میزان تقید دینی، میزان هویت اجتماعی، شیوه فرزندپروری و عضویت افراد در تشکل های مربوط به ترتیب میزان اهمیتی که در بین متغیر وابسته (میزان مسؤولیت پذیری) داشته اند، وارد معادله

رگرسیونی شده اند. این ۶ متغیر روی هم رفته توانسته اند مقدار R را به ۶۰ درصد و مقدار R^2 را به ۳۷ درصد برسانند. معادله رگرسیون چند متغیره در این پژوهش به صورت ذیل است:

میزان مسؤولیت پذیری = $(۰/۴۵)$ سرمایه اجتماعی + $(۰/۱۹۰)$ +
 میزان عزت نفس + میزان گرایش $(۰/۲۳)$ های دینی + $(۰/۱۹)$ +
 هویت اجتماعی + $(-۰/۱۸۶)$ سبک فرزند پروری +
 عضویت در نهادها $(۰/۱۴۲)$ + e^2

آزمون F در این جدول بیانگر این است که حداقل یکی از متغیرهای مستقل در پیش بینی متغیر وابسته مؤثر بوده اند، مقدار F برای آزمون F به این معناست که بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رابطه خطی مستقیمی وجود دارد. از آن جا که تعیین سهم نسبی هر یک از متغیرهای مستقل تأثیرگذار در متغیر وابسته از اهمیت زیادی برای برنامه ریزان برخوردار است و همچنین اولویت بندی این تأثیرات با این روش امکان پذیر است، از رگرسیون گام به گام استفاده شد.

جدول ۳ آزمون تفاوت میانگین های بین دو متغیر

وضعیت اشتغال و میزان مسؤولیت پذیری جوانان شاهد و ایثارگر را نشان می دهد. نتایج حاصل از جدول نشان می دهد که میانگین میزان مسؤولیت پذیری بین شاغلان برابر $۷۵/۵۸$ است. این در حالی است که میانگین میزان مسؤولیت پذیری بین افراد بیکار برابر $۷۳/۱۶$ است. این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون T در سطح حداقل ۹۵ درصد معنادار است. به طوری که مقدار آزمون T برای این رابطه برابر $۲/۱۶$ بوده و در سطح معناداری نیز $۰/۰۳۵$ بوده است. نتایج بیانگر این است که افراد شاغل نسبت به افراد غیر شاغل بیشتر میزان مسؤولیت پذیر هستند و نتایج آن قابل تعمیم به کل جامعه آماری است.

جدول ۳- آزمون تفاوت میانگین نمره میزان مسؤولیت پذیری برحسب

وضعیت اشتغال				
وضعیت اشتغال	میانگین	انحراف معیار	آزمون T	معناداری
شاغل	۷۵/۵۸	۵/۲۳	۲/۱۶	۰/۰۳۵
غیر شاغل	۷۳/۱۶	۸/۱۹		

جدول ۴ آزمون تفاوت میانگین ها بین دو متغیر عضویت

در نهادهای اجتماعی جوانان شاهد و ایثارگر را نشان می دهد. با توجه به آمارهای جدول، میانگین نمره افراد عضو و غیر عضو با هم تفاوت دارد به طوری که میانگین نمره میزان مسؤولیت پذیری برای افراد عضو و غیر عضو به ترتیب برابر $۷۹/۳۲$ و $۶۷/۴۱$ است، با هم تفاوت دارد و این تفاوت مشاهده شده بر اساس آزمون T که برابر $۶/۴۲$ و سطح معنادار $Sig.=۰/۰۰۰$ معنادار است و فرضیه مذکور در سطح حداقل ۹۵ درصد قابل قبول است.

جدول ۵- عناصر متغیرهای مستقل درون معادله برای پیش‌بینی میزان مسؤلیت‌پذیری

مرحله	نام متغیر	B	Beta	مقدار T	معناداری	R	R^2
۱	سرمایه اجتماعی	۰/۲۱۰	۰/۴۵۰	۵/۷۷	۰/۰۰	۰/۳۷	۰/۱۳
۲	عزت نفس	۰/۴۷	۰/۱۹۰	۲/۷۳	۰/۰۰۰	۰/۴۷	۰/۲۲
۳	تقید دینی	۰/۵۳	۰/۲۳۰	۳/۱۹	۰/۰۰۷	۰/۵۳	۰/۲۸
۴	هویت اجتماعی	۰/۴۶	۰/۱۹۰	۲/۸۸	۰/۰۰۲	۰/۵۶	۰/۳۱
۵	سبک فرزند پروری	-۰/۲۷	-۰/۱۸۶	-۲/۴۷	۰/۰۰۵	۰/۵۹	۰/۳۵
۶	عضویت	۲/۸۵	۰/۱۴۲	۲/۰۵۲	۰/۰۱۴	۰/۶۰	۰/۳۷

Constasnt= 64/26 F= 13/44 Durbin-Watson= 1/944 S.g= 0/000

به‌طورکلی در مورد نتایج رگرسیون می‌توان ادعا کرد که شش متغیر مندرج در جدول ۵ توانسته‌اند روی هم‌رفته ۳۷ درصد کل تغییرات متغیر مسؤلیت‌پذیری را تعیین کرده‌اند. بنابراین می‌توان با برنامه‌ریزی دقیق روی این متغیرها و اصلاح و مدیریت آن‌ها میزان مسؤلیت‌پذیری جوانان شاهد و ایثارگر را تا ۳۷ درصد تغییر داد.

بحث و نتیجه

یکی از مهم‌ترین متغیرهایی که بر روی میزان مسؤلیت‌پذیری جوانان تأثیر دارد، تقید دینی یا به عبارتی گرایش آن‌ها به رفتارهای دینی است. بر اساس مباحث نظری و یافته‌های این پژوهش عوامل مرتبط با میزان مسؤلیت‌پذیری جوانان تا حدودی روشن است. از جمله یکی از این عوامل بحث ارزش‌های دینی در جامعه است.

هرچند جامعه ما وارد جریان صنعتی شدن شده است اما در کنار این تغییر و تحولات، اعتقادات و ارزش‌های مذهبی نقش خود را حفظ کرده است و به‌عنوان نیروی نظارت‌کننده برای نظارت بر رفتار افراد جامعه ایفای نقش می‌کند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که افرادی که تقید دینی قوی‌تری دارند از میزان مسؤلیت‌پذیری بیشتری نیز برخوردارند. نکته حائز اهمیت ذکر این مسأله است که ریشه‌های میزان مسؤلیت‌پذیری در جامعه ما به‌طور سنتی است و از آموزه‌های دینی‌مان سرچشمه می‌گیرد. بدین معنا که بستر مدرن برای میزان مسؤلیت‌پذیری فراهم نشده است و بیشتر از آن‌که میزان مسؤلیت‌پذیری تحت تأثیر تحصیلات فرد یا

تحصیلات والدین باشد. متأثر از تقید دینی است. در راستای نتایج پژوهش حاضر می‌توان گفت با توجه به این‌که استان کرمانشاه تا حدودی شهری سنتی بوده و از طرف دیگر مورد مطالعه‌ها در این پژوهش جوانان شاهد و ایثارگر هستند، دین و مذهب خود را به همان شکل سنتی خود حفظ نموده و در نتیجه افراد به شکل نسبتاً زیادی، نسبت به دستورات مذهبی و دینی خود مقید هستند.

از طرفی هم آموزه‌های دینی خود انسان را به رعایت حقوق دیگران و میزان مسؤلیت‌پذیری در قبال جامعه تشویق می‌کند که «انما المومنون اخوه» مؤمنان همانا برادر همدیگرند را تداعی می‌نماید. قابل ذکر است از طرف دیگر در میان این جوانان نسبت به سایر افراد جو فرهنگی و از خودگذشتگی بیشتر حاکم است و ناچارند خود را در قالب آن چارچوب فرهنگی حفظ نموده و ایفای نقش نمایند.

دیگر عامل مرتبط با میزان مسؤلیت‌پذیری، سرمایه اجتماعی است. نتایج حاکی از این پژوهش نشان می‌دهد که هراندازه افراد در این ساختار دارای سرمایه اجتماعی بالاتری باشند، میزان مسؤلیت‌پذیری جوانان بیشتر خواهد بود.

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که روش سهل‌گیر و روش استبدادی در میان خانواده‌ها کمتر از روش قاطع در رشد میزان مسؤلیت‌پذیری مؤثر بوده است

یافته‌های این پژوهش در مواردی با یافته‌های پژوهش‌های پیشین هماهنگ و در مواردی با یافته‌های آن‌ها در تناقض است. در پژوهش جلائیان (۱۳۸۶) بین متغیرهایی چون میزان عزت‌نفس، سرمایه اجتماعی ارتباط معناداری است

- با توجه به این‌که بیشترین مخاطبان و مراجعان سازمان بسیج جوانان هستند، لذا پیشنهاد می‌شود این سازمان بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌تواند برنامه‌ها و اردوها و رده‌های خود را در راستای بالا بردن سطح میزان مسؤولیت‌پذیری و تعهد اجتماعی برنامه‌ریزی کند.

- هماهنگی نهادهای اجتماعی (بنیاد شهید و امور ایثارگران، آموزش و پرورش، سازمان ملی جوانان، صدا و سیما و بسیج) در زمینه‌سازی، ایجاد و رشد میزان مسؤولیت‌پذیری در جوانان به‌گونه‌ای که جوانان تشویق به دوست داشتن هم‌نوع، تمرین وفاق جمعی، همسازی و سازگاری شوند و شرایط به‌گونه‌ای فراهم شود که بتوانند روابط و مناسبات خود را با مردم محکم سازند و رفتارشان بر اساس روحیه جمع‌گرایی و مصالح اجتماعی در عین منافع فردی است.

- توجه به کار و خدمات داوطلبانه اجتماعی، ازجمله فضاسازی برای مشارکت فعالانه در سازمان‌های مردم‌نهاد در عین حرمت‌گذاری به مردم و رعایت ضوابط و مقررات.

منابع

- جلائیان، و. (۱۳۸۷). بررسی عوامل اقتصادی و اجتماعی مرتبط با مسؤولیت اجتماعی جوانان: مورد مطالعه شهر مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه شیراز، دانشکده علوم اجتماعی، بخش جامعه‌شناسی.
- سازمان ملی جوانان. (۱۳۷۶). نتایج نظر سنجی از داوطلبان شرکت‌کننده در آزمون سراسری سال ۱۳۷۵ دانشگاه آزاد اسلامی، تهران: انتشارات دبیرخانه شورای عالی جوانان.
- سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۱). گزیده‌ای از نتایج پژوهش ملی در وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران، تهران: انتشارات روناس.
- سازمان ملی جوانان. (۱۳۸۴). گزارش بین‌المللی وضعیت خانواده و جوانان، تهران: پژوهشکده ملی

که در این پژوهش همین نتایج به دست آمده است اما در پژوهش جلائیان تأثیر دو متغیر مهم سبک فرزندپروری و هویت اجتماعی جوانان مطالعه نشده است و از طرفی سن که در پژوهش ایشان با میزان مسؤولیت‌پذیری معنادار بوده است در این پژوهش با میزان مسؤولیت‌پذیری ارتباط معناداری نداشته است. در پژوهش مرادی و جلائیان (۱۳۸۶) بین میزان مسؤولیت‌پذیری جوانان و اعتماد آن‌ها ارتباط مؤثری وجود دارد که در این پژوهش اعتماد اجتماعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی نقش مهمی در میزان مسؤولیت جوانان دارد. در پژوهش چییات (۱۹۸۶) یافته‌ها حاکی از ارتباط بین سن و میزان مسؤولیت‌پذیری است که این فرضیه در پژوهش حاضر تأیید نشده است و بین سن و میزان مسؤولیت‌پذیری رابطه معنی‌داری وجود ندارد.

از آن‌جا که اغلب اعتقاد بر این است که کارهای علمی باید مکمل همدیگر هستند، اغلب پیشنهادهایی که در این قسمت مطرح می‌شود، حاصل تجربیات محقق در فرایند پژوهش است.

- پخش برنامه‌هایی که در آن نتیجه به موفق شدن افرادی منجر شود که در آن نسبت به پذیرش میزان مسؤولیت‌پذیری و تعهد اجتماعی نسبت به خانواده، جامعه، اطرافیان و نهادهای اجتماعی پایبند هستند.

- ازجمله سازمان‌هایی که می‌تواند از نتایج این پژوهش در راستای اجرای سیاست‌های خویش در میان جوانان استفاده نماید، سازمان ملی جوانان است. این سازمان با تشکیل انجمن‌های علمی، مذهبی، فرهنگی و گروه‌های گفتگوی دوستانه می‌تواند بسیاری از این برنامه‌ها را در راستای سیاست مسؤولیت‌پذیری جوانان در قالب برنامه‌های اوقات فراغت اجرا کند.

- با توجه به این‌که طیف وسیعی از جوانان در آموزش و پرورش رشد می‌کنند، این پژوهش می‌تواند در ارائه راهکارهای مناسب برای سازمان مذکور در ارتقای میزان مسؤولیت‌پذیری دانش‌آموزان مؤثر است.

- مطالعات جوانان.
- سبحانی‌نژاد، م. (۱۳۷۹). *مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برنامه‌ریزی درسی کنونی - دوره ابتدایی ایران و طرحی برای آینده*، پایان‌نامه دکتری، تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- شارع‌پور، م. (۱۳۸۰). «فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن»، *نامه انجمن جامعه‌شناسی ایران*، ش ۳، ص ۱۰۱-۱۱۲.
- علیخواه، ف. (۱۳۸۹) *سنجش مفاهیم در پیمایش‌های اجتماعی*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- فتحی‌آذر، ا. (۱۳۷۳). «رشد مسئولیت‌پذیری اجتماعی در نوجوانان و نقش آن در یادگیری»، *مجموعه مقالات سمپوزیوم جایگاه تربیت نوجوان و جوان*، تهران: وزارت آموزش و پرورش، معاونت پرورشی.
- کتابی، م.؛ گنجی، م.؛ احمدی، ی. و معصومی، ر. (۱۳۸۳). «دین، سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی فرهنگی»، *مجله پژوهشی دانشگاه اصفهان*، جلد هفدهم، ش ۲، ص ۱۶۹-۱۹۲.
- کوزر، ل. (۱۳۷۹). *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- گولد، ج. و ویلیام، ک. (۱۳۷۶). *فرهنگ علوم اجتماعی*، ترجمه: محمد جواد زاهدی مازندرانی و دیگران، تهران: انتشارات مازیار.
- گیدنز، آ. (۱۳۸۱). *جامعه‌شناسی*، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- محسنی تبریزی، ع. (۱۳۸۳). *وندالیسم*، تهران: انتشارات آن.
- مرادی، گ. و جلائیان، و. (۱۳۸۶). «بررسی رابطه بین مسئولیت اجتماعی جوانان و امنیت اجتماعی شهر مشهد»، *مجموعه مقالات سمینار امنیت، مشارکت و جامعه*، انتشارات سالوک، ص ۲۹-۵۱.
- مرادی، گ. (۱۳۹۱). *بررسی عوامل اقتصادی اجتماعی مرتبط با مسئولیت‌پذیری کارکنان: مورد مطالعه شرکت نفت کرمانشاه*، رساله دکتری جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دهقان.
- Allport, G. W. & Ross, M. J. Jr. (1967) Personal Religious Orientation and Prejudice , *Journal of Personality and Social Psychology*, 5:432-443.
- Bandura, A. (1977) *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs. NJ: Prentice °Hall.
- Berman, S. (1997) *Promising Practices in Teaching Social Responsibility*. New York : State University of New York Press.
- Castka, P. & Balzarova, A. M. (2007) "ISO 26000 and Supply Chains ° on the Diffusion of the Social Responsibility Standards", *International Journal of Production Economics*, 111:274-286.
- Chebat, J. (1986) "Social Responsibility, Locus of Control and Social Class", *The Journal of Social Psychology*, 126:559-561.
- Cole, E. Stewart, A.J. (1996) "Meaning of Political Participation Among Black and White Woman: Political Identity and Social Rresponsibility", *Journal of Personality and Psychology*, 71:130-140.
- Kraft, L. K. (1994) "The Percieved Importance of Ethics and Social Responsibility on Organizational Effectiveness: A survey of Marketers , *Journal of the Academy of Marketing Science*, 23: 23-49.
- Mead, H. (1965) *Mind, Self and Society, From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ormrod, J.E. (1999) *Human learning* (3rd Ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice-Hall.
- Trainer, T. (2005) "Social Responsibility: The Most Important and Neglected, Problem of All?" *International Journal Of Social Economics*, 32(8): 682-703.
- Turner, H.J. (2003) *The Structure of Sociological Theory*. California: University of California Riverside. Thomson Wadsworth, Seventh Edition.
- Wentzel, K. R. (1991) "Social Competence at School: Relationn between Social Responsibility and Academic Achievement", *Reviewed Educational Research*, 61: 1-24.
- Zeghal, D. & Ahmed, S. A. (1990) "Comparison of Social Responsibility Information Disclosure Media used by Canadian Firms", *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 3:245-260.